

Doğal Durum ve Toplumsallaşma ile İlişkili Düşünceleri Bağlamında Rousseau ve Nietzsche'nin Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış

An Overview of Rousseau's and Nietzsche's Approaches Regarding Their Thoughts on The State of Nature and Socialization

Çağdaş Emrah Çağlıyan¹

¹(Doç. Dr.), Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: Ç.E.Ç. 0000-0003-4013-4727

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Çağdaş Emrah Çağlıyan
Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi / Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye
E-posta/E-mail:
cagdasemrahcagliyan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 29.07.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
31.08.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
03.11.2022

Kabul/Accepted: 04.11.2022

Atıf/Citation: Çağlıyan, Cagdas Emrah.

"Doğal Durum ve Toplumsallaşma ile İlişkili Düşünceleri Bağlamında Rousseau ve Nietzsche'nin Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış"
Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy, 57 (2022): 15-38.

<https://doi.org/10.26650/arc.1150827>

Öz

Düşünce tarihi, geçmişten gelen birikimin katkısıyla ilerlemektedir. Bu bakımdan, ardıl olan düşünürlerin, geçmişteki filozoflarla olan hesaplaşmalarını incelerken titiz davranmak gerekmektedir. Düşünürlerin öncelleriyle olan bağı dikkatli biçimde irdelendiğinde, aralarında bütünüyle bir uyumsuzluk olmadığı görülecektir. Bu konuya örnek olarak Rousseau ve Nietzsche'nin düşüncelerini gösterebiliriz. Nietzsche'ye baktığımızda, onun bazı eserlerinde Rousseau'nun düşüncelerini sert bir dille eleştirmiş olduğunu görürüz. Bununla birlikte, Nietzsche'nin felsefesi bütünlüklü olarak incelendiğinde, her iki filozofun düşüncelerinin örtüştüğü pek çok nokta bulunmaktadır. Örneğin, Rousseau'nun varsaydığı biçimiyle doğa durumundaki insan, güçlü ve kendi kendine yeterlidir; her türlü kötülük toplumsallıktan, ya da daha yerinde bir ifadeyle, toplumsallığın getirdiği eşitsizlikten doğar. Nietzsche'nin düşüncelerine baktığımızda, yine doğanın olumlandığını görürüz; ancak doğa – ve dolayısıyla doğal haliyle insan- dehşetengiz bir çehreye de sahiptir. Bu konu, her iki filozofun görüşlerinde birbirleriyle olan uyumlarına bir örnek oluşturur. Çalışmamızdaki temel çabamız, söz konusu iki düşünürün insan doğası merkezinde gelişen görüşlerinde özellikle birbirleriyle örtüşen noktalara dikkat çekmektir. Burada, Nietzsche ve Rousseau arasında birtakım bağdaşma noktalarının gösterilmesi, insanın doğası gereği iyicil bir varlık olduğuna ilişkin olumlu çıkarımların naif bulunarak hafife alınmasına yönelik bir karşı çıkış da barındırmaktadır. Çünkü toplumsal yaşamda süregelen adaletsizliklerin sona erdirilmesi için mücadele edilmesinde, insanın kendi türdeşlerini doğası gereği iyi varlıklar olarak kavraması önemli bir etkidir.

Anahtar Kelimeler: İnsan doğası, doğal durum, yazgıyı olumlama, Rousseau, Nietzsche

ABSTRACT

The history of thought has progressed through the continuous contributions from past accumulations. In this respect, one must be meticulous when examining the struggle successor-thinkers have had with their predecessors. A careful examination of these thinkers' ties with their predecessors will reveal that no complete disagreement exists between them, with the thoughts of Rousseau and Nietzsche able to be shown as an example. Although Nietzsche harshly criticized Rousseau's

thoughts in some of his works, when looking at Nietzsche's philosophy as a whole, many points are found where the thoughts of both philosophers overlap. For example, man in the state of nature as Rousseau had postulated is strong and self-sufficient, and all evil arises from sociality, or more appropriately, from the inequality brought about by sociality. When looking at Nietzsche's thoughts, one again sees the affirmation of nature, but nature, and therefore humans in their natural state, also has a horrible face. In this context, although Nietzsche criticized Rousseau's thoughts on many points, one should not ignore the issues both philosophers held in common. The main aim of this study is to draw attention to the overlapping points these two philosophers' views had that developed in the center of human nature. Demonstrating some points that coincide between Nietzsche and Rousseau also includes an objection to the underestimation of the positivist considerations that human beings are benevolent by nature, because in the struggle to end the ongoing injustices in social life, one important factor is to have people understand their fellow humans as good beings by nature.

Keywords: human nature, natural state, affirmation of fate, Rousseau, Nietzsche

EXTENDED ABSTRACT

People's concessions about human nature also determines their positioning with regard to social incidents. For example, when one assumes human beings to be unconscious masses behaving only for their own profit, being reckless toward the injustices they encounter and underestimating their suffering becomes easier. One would assume the bother felt by any piece of the invaluable mass to be deserved, and the only reasonable action at this point would be to pull oneself out of this insignificant pain. However, even simply giving importance to human existence allows one to feel the sensed misery within the self and to try to terminate it. Therefore, if one feels that the injustices one witnesses should be terminated, one's thoughts about human nature must contain hope so as not to assume these injustices to be deserved for humans. For this purpose, one would need to remove the obstacles prevent them from empathizing with other people and developing common sense. One of humans' most important supports for removing these obstacles is to give up the tendency of considering humans as being evil by nature.

This study will evaluate Rousseau's ideas on human nature and compare them with Nietzsche's thoughts about the topic, which appear to be in contrast with Rousseau's ideas. Paying attention to the articles by Rousseau and Nietzsche will let one perhaps become aware of the disgust they had felt from the hypocritical actions they'd encountered. One may also observe how their efforts to get rid of this would coalesce with nature as well as the individual nature of human beings. However, the survival of human beings in equality, whom Rousseau had described as possessing complete existence in the state of nature, caused his invitation to return to nature to include an invitation to a more equalitarian organization. In contrast, Nietzsche comprehended nature as containing every unjust and unfair deed which was affirmed by this state. Thus, individuals try to generate a justification for their selfishness by using Nietzsche's ideas, which actually went completely against Nietzsche's objectives. Therefore, as one frequently encounters during their era, invalidating the effort to generate excuses to legitimize human insensitivity as a result of the thoughts of philosophers such as Nietzsche carries vital priority. In this context, the article will discuss these philosophers not only in terms of their differences, but also more intensively

in terms of their similarities. The study will attempt to invalidate every ideational effort at legitimizing conditions unsuitable for human beings.

The points upon which these two philosophers shared broadly similar views can form the basis for actions aimed at improving social order and correcting injustices, despite their understanding of human nature differing. While Rousseau was seen more clearly to express good intentions regarding humanity, one cannot say that Nietzsche's thoughts had paved the way for only keeping human beings captive to the conditions they are in or to be deserving of the injustices they suffer. This is because both philosophers revealed the illusory nature of the sheltered conditions of freedom in which humans find themselves; as a result, they have assigned humans the duty of transforming the necessities upon which they depend into a form they will love. In this context, making general will a part of one's own destiny should not be considered contradictory, nor should the thought that we submit to rationality on one hand and nature on the other while adapting individual will to it be considered contradictory. In the history of thought, the hope that humans will be freed from the bondage of their own selfishness and completely isolate themselves from the passions of self-interest is considered the fundamental common ground one has with other people.

Nevertheless, the attempt in the study must be said to not be aimed at proving that the positive and benevolent aspects of humans in the natural state are irresistibly valid, as based on Rousseau. Opinions that fully affirm the natural state may be a fiction, as much evidence in support of this can be found throughout history. What matters, though, is what this fiction serves.

Giriş

İnsanların kendi kanılarını temellendirirken düşünce tarihinden birtakım önemli isimlere gönderimde bulunarak savlarını kuvvetlendirmeye çalıştığına sıklıkla tanık oluruz. Ancak düşünürlere başvuruda bulunmak özen gerektiren bir iştir. Çünkü bu şekilde başvuruda bulunulurken, düşünürler arasında, ihmalkâr bir şekilde, karşıtlıkların kurulması ve onların düşüncelerinin çarpıtılarak kişisel bir amaca hizmet ettirilmeye çalışılması, karşılaşılabileceğimiz bir olgudur. Bu konuda özellikle Nietzsche'ye referansla insan doğasına yönelik iyimser tutumun naif bulunmasını ve bu nedenle Rousseau'nun düşüncelerinin de Nietzsche ile olabildiğince uzlaşmazlık içinde değerlendirilmeye çalışılmasını örnek verebiliriz. Ancak biraz dikkatle bakıldığında, her iki filozofun görüşlerinin pek çok konuda birbirine uyduğu da görülecektir. Bu uyuşmanın gösterilmesi ise, söz konusu filozofların düşüncelerinin, keyfi biçimde, amacını aşan şekilde kullanılmaması açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, Rousseau'nun ve Nietzsche'nin düşüncelerinin örtüştüğü birtakım noktaları vurgulamamız yararlı olacaktır. Örneğin, her iki düşünürün yazılarında, karşılaştıkları ikiyüzlü eylemlere yönelik düşmanlıkları açıkça görülür. Her iki düşünürün bu ikiyüzlülüğü, temelde modern toplum içerisinde sürdürülen yaşamın bir getirisi olarak kavradığını ve ikiyüzlülüğü bertaraf etmenin yolunu, insanın kendi doğasını da kapsayacak şekilde, doğayla bütünleşmesinde gördüğünü söyleyebiliriz. Bununla birlikte, asıl farkları şuradadır: Rousseau'ya göre, insanlar ancak doğal durum içinde tam anlamıyla kendine yeterliğe sahiptir ve bu bakımdan tüm insanlar eşittir. Doğal durumda kendi kendine yeten insanlar, doğadaki diğer canlılar gibi merhametli davranmaya eğilimlidir. Rousseau'daki haliyle doğaya dönüş çağrısı, aynı zamanda eşitlikçi bir düzene ilişkin talebi de içerir. Nietzsche ise, doğayı tümüyle olumlar ve doğal durumdaki insanı, Rousseau gibi, daha güçlü kişiler olarak kavrar. Ancak, doğaya ve doğal durumdaki insana en küçük bir merhamet atfetmez ve insanları hiçbir şekilde birbirlerinin eşiti olarak görmez. Nietzsche, bunun tam tersine, eşitlik çağrısını hınç duygusunun bir dışavurumu olarak değerlendirir. Nietzsche'nin savları aslen, olanı olduğu şekilde olumlamak üzerinde temellenir. Böylece ona göre insanı hınç duygularından arındırıp ona asıl gücü bahşedecek olan eylem de böyle bir olumlama olacaktır. Onun asıl tavrı, insan doğasına kara çalmak değil, her ne şekilde dışa vuruluyor olursa olsun bu doğayı olduğu haliyle olumlamaktır. Dolayısıyla, her iki düşünür, böyle bir konuda en başta birbirine uzak gibi görünse de (ki Nietzsche'nin de bu uzaklığı doğrudan ortaya koyacak şekilde Rousseau'yu suçladığı pek çok ifadesi vardı)¹, en azından doğal haliyle insanı olumlayarak modern toplumun insanı her yönden güçten düşürmesini eleştirme konusunda birbirleriyle oldukça benzer eğilimdedir.²

1 Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu ifadelerden bazılarında yer verilmiştir.

2 Bu bağlamda, Nietzsche'nin Rousseau'ya yönelik küçümseyici sözlerinde de aslında doğrudan onu hedef almadığını söyleyebiliriz. Nietzsche, düşünce tarihinden seçtiği birtakım kişileri eleştirirken asıl amacının kişisel bir saldırı olmayıp menfur bulduğu bazı konulara dikkat çekmek olduğunu doğrudan kendisi belirtir: "Kişilere saldırmam hiç; onları genel, ama usul usul yayılan ve yakalanması güç bir tehlike durumunu görünür kılmak için büyüteç gibi kullanırım" (Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, 17).

Çalışmamızda, ele aldığımız düşünürlerin görüşlerine yer verilirken, onların çatışır gibi görüldüğü birtakım önemli konularda dahi birbirleriyle örtüşen pek çok nokta olduğu gösterilecektir. Bu noktada, her iki düşünürün benzeşen yanlarını gösterme amaçlarımızdan biri, asla uzlaşmaz gibi görünen düşünce eğilimlerinden yalnızca birini savunup diğerini tümüyle yadsıma yönündeki yaklaşımların temelsizliğine dikkat çekmektir. Ancak belirtmemiz gerekir ki, burada Rousseau'dan hareketle doğal durumdaki insanın olumlu, iyicil yanlarının karşı konulamaz şekilde geçerli olduğunu kanıtlamak ya da Nietzsche'den hareketle doğal durumdaki varlıklarda merhamete hiçbir şekilde rastlanmadığına yönelik düşünceleri temellendirmek asıl önceliğimiz değildir. Doğal durumu tümüyle iyicil yönüyle göstermeye çabalayan düşünce, bir yanıla kurgusal görünürken, doğal durumu acımasızlığın hüküm sürdüğü bir vahşet ortamıyla bağdaştırmak daha gerçekçi bulunabilir. Ancak çalışmadaki diğer bir amacımız, bu görüşlerden birini diğerinin üstünde konumlandırmak değil, bu konuda benimsenen görüşün hangi duruma hizmet edeceğine de dikkat çekmektir. Bu bağlamda, unutmamamız gerekir ki, insanlık tarihindeki en önemli gelişmelerden biri, bu tümüyle kurgusal görünen dayanak noktasının teşvikiyle gerçekleşmişken, daha gerçekçi görünen tutum, insanı yalnızca daha tutsakça bir yılgnlığın içinde sıkışmaya mahkûm edebilmektedir.

1. Doğa Durumu Üzerine Genel Düşünceler

Düşünce tarihinde, insanların benzer hareket noktalarından yola çıkıp birbirine uzakmış gibi görülen yerlere savrulduğu pek çok konuyla karşılaşabiliriz. Örneğin, düşünürlerin özellikle insan doğasıyla ilgili görüşleri bağlamında birbirlerini eleştirme eğilimine girdiğini gözlemek mümkündür. Bu çerçevede, insan doğasına ilişkin bu düşünme eğilimlerinden biri, insanın en erdemli görünen eylemlerinin bile ardında bireysel bir çıkar dürtüsü ararken; diğeri ise, insanın kötücüllükle en çok nitelenen eylemlerinin ardında dahi, onun doğasından değil, toplum yaşayışından kaynaklanan yozlaşmanın izlerini bulmaya çalışır. Bu bağlamda, kötücüllüğü insan doğasına dayandırmanın, sonunda insanı tutsak edilmiş olduğu düzene daha katı biçimde bağlayıp, bu tutsaklığı haklılaştırabileceğini; toplumsal yapıya dayandırmanın ise, hoşnutsuzluk yaratan yapıyı dönüştürme edimine bir zemin hazırlayabileceğini çıkarsayabiliriz. İnsan, doğası uyarınca kötü olmadığına göre, uğradığı haksızlıklar hiçbir şekilde müstahak sayılamayacak; onları yeniden doğalarıyla olabildiğince uyumlu bir duruma getirmek, haksızlıkları besleyen toplumsal işleyişi bu yönde değiştirmek gerekli görünecektir.

Bu bakımdan, toplumun yozlaştırıcı etkilerine maruz kalmamış insanda hiçbir kötülük bulmayan Rousseau ile, toplumsal yapının bozucu etkilerini kabul eden Nietzsche'nin görüşleri bir ölçüde birbirleriyle uyumludur. Ancak, Nietzsche'ye göre toplumun insanı uğrattığı deformasyon, onu korkunç yönlerini gizlemeye iten bir maskeye mahkûm etme olarak yorumlanabilir.³ Keith Ansell-Pearson'a göre, "Nietzsche'nin argümanının açıklık getirmedığı nokta, Nietzsche'nin kendisinin modern insanları "kötücül" duygulanım ve tutkuları diriltme mücadelesine ikna etme çabasında nihilizmin alt edilme aracı olarak kötünün bilinçli bir şekilde

3 Keith Ansell-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, çev. Cem Soydemir, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 2011, 168.

geliştirilmesini savunup savunmadığıdır”.⁴ Bu duruma uygun bir tümceye *Güç İstenci*'nde rastlamak olanaklıdır: “İnsanın ahlaken bozulması değildir lanet, tersine onun yumuşatılması ve ahlaklaştırılışdır”.⁵ Yine de belirtmek gerekir ki, Nietzsche'de de tıpkı Rousseau'da olduğu gibi, toplumsallık öncesi duruma doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik kavramları atfedilmez; “çünkü ortak bir güç yoktur ve yasanın olmadığı yerde adaletsizlik olamaz”.⁶ Bu bakımdan, Nietzsche, toplumsallığın insan üzerindeki etkisini değerlendirirken; özellikle “insanın yumuşatılmasına” ve ilkel içgüdülerinin köreltilmesine vurgu yapar. Rousseau da insanın yabancı yanının toplumsal yaşam içerisinde törpülediği görüşündedir, ancak Rousseau, bu yabancılığa daha olumlu (bir bakıma daha insancıl) bir anlam yükler. Bu bağlamda, ilkin toplumun yozlaştırıcı etkisine ilişkin Rousseau'dan bir tümce aktarabiliriz: “Vahşet halindeki insan, kendi kendine yaşar; her zaman kendi dışında olan toplumsal insan ise her zaman kendi kendinin dışında, ancak başkalarının kanılarına göre yaşamayı bilir ve sadece onların yargılarından kendi var oluşunun duygusunu çıkarır”.⁷ Burada açık biçimde görülmektedir ki, insan yabancı durumdayken bütünlük taşır, eylemlerini yönlendiren istenç tümüyle kendisine bağlıdır; dolayısıyla kişiliği eylemlerinden ayrıştıramaz. Rousseau'da benzer bir vurguya *Emilé* kitabında da rastlarız:

Doğal bir insan kendisi için her şeydir; sayısal birliktir, mutlak bütündür, ancak kendisiyle ya da benzerleriyle ilişkisi vardır. Uygar insan ise paydaya bağlı ve değeri bütünlükle, yani toplumla ilişkisi içinde olan yalnızca kesirli bir birliktir.⁸

Bu alıntıdan yalnızca, insanın başkalarıyla etkileşim içindeyken onların kanı ve yargılarına göre davrandığını çıkarmayız, aynı zamanda görürüz ki, toplumsal iş bölümünün bir gereği olarak artık bütünlüğümüzü kesin olarak yitirmişizdir. Dolayısıyla, insan artık bir yandan, bir arada yaşamının bir uzantısı olarak başkalarının kendisiyle ilgili yargı ve kanılarına bel bağlar, öte yandan bu dizge içinde üstlendiği görevin bir getirisi olarak içinde bulunduğu koşulları zorunlu sayar. Böylelikle de insanın doğayla -ve kendi doğasıyla- arasındaki uzaklık gittikçe açılır.

Toplumun, insanı doğallığından koparan etkilerine yönelik benzer bir anlatımla Nietzsche'de de karşılaşırız. Örneğin: “Dağlardan ya da denizin serüvenlerinden gelen doğal yapıları bir insanı zorunlu olarak bir suçluya yozlaştıran, toplumdur; bizim uysal, ortalama, yontulmuş toplumumuz”.⁹ Üstelik Nietzsche, yalnızca, Rousseau'nun yazdıklarından pek ayırt edilemeyecek bu düşüncüyü dile getirmekle yetinmez; aynı zamanda, tıpkı Rousseau gibi, kültürü öncelikle

4 Keith Ansell-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, 168.

5 Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul, 70. Ayrıca bu alıntının devamında Nietzsche, Rousseau için “O ahlaklaştırır ve intikam insanı olarak kendi zavallılığının sebebini egemen olan sınıflarda arar” sözlerini kullanır.

6 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, Cambridge University Press, New York, 1991, 57.

7 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2006, 159.

8 Jean Jacques Rousseau, *Emilé*, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 8.

9 Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, 99. Bununla birlikte, bu tümce Nietzsche'nin daha yukarıda alıntılıdığımız düşünceleriyle çelişki içeriyor görülebilir. Hatırlayacak olursak, yukarıda toplumun insanın saldırgan güdülerini dizginleyerek onu evcilleştirmesini eleştirirken, burada onu “suçluya yozlaştırdığını” ifade eder. Vurgudaki değişime bakarken, suç olgusunun doğa durumunda değil, yalnızca toplumsal yaşam içerisinde geçerli olduğunu aklımıza getirirsek, bu çelişki daha bertaraf edilebilir görünür.

tin yerine bedenden başlayarak biçimlendirmeyi över; ancak, daha ileride, “doğaya geri dönmek isteyen” Rousseau’nun ahlakçı tutumunu sert bir dille eleştirir.¹⁰ Bunun yanında, Nietzsche, Rousseau’nun doğayı “özgürlük”, “iyilik”, “masumiyet” kavramlarıyla özdeşleştirmesini, “Hristiyanca ahlak idealinin budalaca yanlış anlaşılmasıyla” bir tutar.¹¹ Bir bakıma, Rousseau’nun insanı doğası gereği iyi olarak değerlendirmesi, Nietzsche’ye göre, Hristiyanlıkta vazedilen öte dünyadaki Tanrı Krallığı’na bu dünyada ulaşma isteğiyle bağlantılıdır.

Rousseau’nun görüşlerini anımsadığımızda, onun toplum yaşayışının olumsuz etkilerine maruz kalmadığı biçimiyle, yani doğal haliyle tüm insanlara aynı iyi nitelikleri atfettiğini görürüz. Örneğin, *Emilé* kitabında üstünde önemle durduğu konulardan biri, toplum yaşamının insanları takmaya zorladığı *maskeleri* göz ardı edebilen kişinin, onları güzel yüzleriyle algılayabileceğidir:

İnsanın doğuştan iyi olduğunu bilsin, bunu hissetsin, insanları kendine bakarak değerlendirsün; ama toplumun insanların ahlakını nasıl baştan çıkardığını da görsün. İnsanların önyargılarında onların tüm kötülüklerinin kaynağını bulsun; her kişiye değer versin, kalabalığı küçümsesin; tüm insanların neredeyse aynı maskeli taşıdığını görsün, ama maskenin örttüğü yüzlerin arkasında daha güzel yüzler olduğunu da bilsin.¹²

Görülebileceği üzere, Rousseau, toplum yaşamını insanı maske takmakla yükümlü kılması nedeniyle eleştirir. Ancak onun maskelerin varlığını kabul etmesi, maskeden bağımsız haliyle insanı idealleştirmesinin de önünü açar. Çünkü böylece insanın ikiyüzlü tavırları, üzerinden çıkarılabileceği maskeye aktarılır. Biraz çaba gösterildiğinde maskelerin ardında hep iyi bir çehre görmek mümkündür. Buradan yola çıkarak da kişilerin içinde bulunduğu koşullar arasındaki farklılığın, adaletsizliğin de hiçbir doğal temelini olmadığı düşüncesine ulaşılabilir. Dolayısıyla, toplum içerisindeyken iç içe olduğumuz maskeli insan topluluğu, bize sıkıntı verse dahi, kendi türdeşlerimizin çektiği acılarla duygudaşlık içine girmemiz doğamıza özgü bir özelliğimizdir. Burada, Rousseau’nun düşüncelerinde, acıma ve merhamet duygularına yönelik övgü ve yüceltmelere giden izleği de görebiliriz. Örneğin, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*’nda geçen “Bir hayvan, kendi türünden ölü bir hayvanın önünden tedirgin olmadan geçmez”¹³ tümcesi, merhamet duygusunun doğanın tüm canlılarına atfedildiğini gösterir. Rousseau, merhameti, “doğal bir duygu” olarak niteler ve bütün türlerin kendini koruyup varlığını sürdürmesinin dayanağını bu duyguda görür; çünkü ancak bu duygu aracılığıyla zor durumdaki türdeşlerimize yardım edip türümüzün genel gelişimine katkı sağlarız.¹⁴

Bunun yanında, Rousseau, “türdeşlerimize sevinçlerinden çok üzüntülerinin bilinci içinde bağlandığımızı”, “çünkü üzüntülerinde doğamızın özdeşliğini ve onların bize olan

10 Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, 102-3.

11 Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, 181.

12 Jean Jacques Rousseau, *Emilé*, 322-23.

13 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 111.

14 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 114.

bağlılıklarının” güvencesini daha iyi kavradığımızı vurgular.¹⁵ Ne de olsa, artık toplum içinde yaşamaya koşullanmış olan insan yetersiz, eninde sonunda başkalarına gereksinen ve bu anlamda güçsüz bir varlıktır; ancak her an duyumsadığı güçsüzlüğü aracılığıyla türdeşlerine daha sıkı bağlanarak onların acısını daha yoğun hisseder. Öyleyse, acıma duygusu aracılığıyla, başkalarını içinde bulunduğu koşulları dikkate alarak değerlendiririz, onlar bir suç işlediğinde eylemlerini yine bu koşullardan yola çıkarak yorumlarız; benzer şartlar altında bizim de benzer bir güçsüzlük taşıyacağımızı ve sahip görüldüğümüz gücümüzün yalnızca rastlantısal olduğunu fark ederiz. İnsanların kötücül sayılan eylemlerinin güçsüzlükle ilişkilendirilmesi bağlamında, Rousseau'nun şu sözlerini anımsayabiliriz: “İnsanları mükemmel yapan güç ve özgürlüktür. Zayıflık ve kölelik yalnızca kötülük doğurur”.¹⁶¹⁷ Bu düşünce doğrultusunda, doğa durumu içindeyken, tek başına ayakta kalmaya çalışan, kendisinden başka insanlara ve araçlara daha az gereksinim duyan insan, daha güçlü sayılacaktır. Gerek Rousseau gerekse Nietzsche'nin doğa durumunu iyi ve kötüden bağımsız olarak düşünmelerini ve yabancı insanı olumlu yönleriyle ele almalarını, böyle bir gücün varlığıyla ilişkilendirmemiz mümkündür. İnsanın toplum içerisindeki durumu ise, daha önce de belirtildiği gibi, onu bir “pay”a, tamlıktan yoksunluğa indirmediği için, doğa durumuna göre güçsüz olması ve daha kötü olarak kabul edilmesi kaçınılmazdır. Ancak, bu kötülüğün saltık olmadığını kabul ettiğimiz sürece, başkalarıyla duygudaşlık içine girmemizin, ortak duyu geliştirmemizin önünde engel bulunmaz.

Rousseau'nun doğal ve toplumsal arasında ayırım yapıp, doğayı güçle, toplumsallığı ise güçsüzlükle ilişkilendirmesine benzer şekilde, Nietzsche de görgül benlik ve gerçek benlik, güç ile gerçek güç arasında ayırım yapar. Ancak Rousseau doğrudan doğadan bahsederken, Nietzsche asıl ilgisini “gerçek doğaya” yöneltir.¹⁸ Nietzsche'ye göre, insan için bir dayanak teşkil edebilecek sabit ve değişmez bir insan doğası ya da toplumsal yapının üzerinde temellenebileceği ebedi bir ahlaki düzen yoktur.¹⁹ Dolayısıyla, Rousseau'nun doğa durumunda özsel bir önem atfettiği merhamet duygusu, Nietzsche'ye göre bir yanılısamadan hatta aşığılanacak bir şeyden fazlası değildir.²⁰ Nietzsche, Rousseau'nun merhamet duygusu temelinde yeni bir toplumsal düzen kurma girişimini şiddetle eleştirir. Çünkü, merhamet duygusu, bağımsız ve güçlü insanın zayıflara acıyarak kendini suçlu hissetmesine, sonunda kendi kendini güçten düşürmesine neden olur.²¹ Nietzsche'ye göre Rousseau, böyle bir güçsüzleşmeyi öven kölelere özgü ahlakın savunuculuğunu yapmaktadır.

Nietzsche'nin bu konudaki eleştirilerine karşın, Rousseau ile aralarında bir ortaklıktan söz etmek mümkündür. Pearson'a göre:

15 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 297.

16 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, çev. Hasan Fehmi Nemli, Pinhan Yayınları, İstanbul 2011, 72.

17 Bu sözün *Emil*'deki hali şu şekildedir: “Her şeye gücü yeten hiçbir zaman kötülük yapmaz” (Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 51).

18 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Princeton University Press, New Jersey, 1974, 202.

19 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 102.

20 Berkowitz'in ifadesiyle, “(...) Nietzsche için insan sevgisi “zayıfların ve hastaların” duygusuzca kökünün kurutulmasını talep eder. Nietzsche'ye göre zayıflar ve hastalar çoğunluğu oluşturur” (Peter Berkowitz, *Nietzsche: Bir Ahlak Karşının Etiği*, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, 156).

21 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 112.

Hem Rousseau hem de Nietzsche, insanın hayatını doğaya uygun olarak nasıl yaşayacağına ilişkin bir öğreti sunar. Ama Rousseau doğayı ahlaki olarak tasarlarken, Nietzsche doğayı kesin biçimde ahlak dışı olarak anlar. Rousseau'da merhamet kavramı, insanın doğal olarak iyi olduğu iddiasını desteklemek için kullanılır. Benzer şekilde, Nietzsche'de güç istenci kavramı, iyinin ve kötünün ötesinde olmayı amaçlayan bir felsefeyi desteklemek için kullanılır.²²

Nietzsche'nin düşüncesindeki gerçek doğa, merhametten yoksundur ve bir nihai ereğe doğru ilerlemez. Bu doğa içerisinde işleyen asıl etken, *güç istencidir*. Buna göre, her varlık, her ne şekilde eylemde bulunursa bulunsun, bilincinde olmadığı durumlarda dahi, bu istence uygun şekilde eyleyebilir. Her neyin üstesinden gelip her neyin güdümüne giriyorsak, bunu güç istencine uygun olarak yaparız. Nietzsche'ye göre, mükemmel biçimde planlanmamış ve düşünülmemiş olsa da doğanın kendisi, "güç istencinin fenomenolojisinden" başka bir şey değildir.²³ Bu bakımdan, yaşamda varolan temel yasa güç istencidir ve bu istencin bütünleyici yanı, içerdiği tüm yanlarıyla gerçek doğanın, varoluşun olumlanmasına da zemin hazırlar.²⁴

2. Toplumsallaşma ve Toplumsallaşmanın Yarattığı İnsan Tipi Üzerine Genel Düşünceler

Doğa durumundan toplumsal duruma geçtiğimizde; Rousseau'ya göre, insanlar toplum içerisinde, egemenlik alanlarını arttırmaktan ziyade başka insanları alt etme yönünde güdülenirler. Bu doğrultuda, kişiler, türdeşleriyle yarışma ve onları kıskanma eğilimleri nedeniyle birbirleri üzerinde tehdit oluşturdukları için, sürekli bir "iyi niyet ve iç yakınlığı" maskesiyle gezerler.²⁵ Bununla birlikte, onlar, toplumsal iş bölümü içerisinde bakışlarını kendi üstlerine değil de astlarına çevirdiklerinde egemenliğin önemini daha iyi anlarlar. Başkalarına hükmetme arzusu, tam anlamıyla bir özgürlük olanağının mümkün olmadığı toplumsal iş bölümü içinde, insanın her türlü boyunduruğa katlanmasını kolaylaştırır. Rousseau'ya göre, bu durumdaki insanlar, mademki yerlerini değiştiremiyorlardır, o halde kendilerine bağımlı olanlara hükmetmek onlara daha makul görünür; böylece "kendileri de başkalarına zincir vurabilmek için kendi zincirlerini taşımaya razı oldukları ölçüde baskı altında tutulmayı kabullenirler".²⁷ Daha önce de belirttiğimiz gibi, toplum yaşamının kişilikte yarattığı bozulma ile iş bölümü aracılığıyla getirdiği bağımlılık iç içedir ve bu durum, birçok kişiye, sıkıntı veriyor olsa da, onlara bu koşullara katlanmaktan başka yol bırakmaz. Rousseau'nun anlatımıyla: "Bunlar bütün yaşamları boyunca kendilerini yapmak

22 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 102.

23 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 235.

24 Çalışmamızın kapsamının sınırlılığı, Nietzsche'nin düşüncesindeki temel kavramlardan biri olan *güç istencini* irdelememize, ne yazık ki, sınırlı bir şekilde izin veriyor.

25 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 137.

26 Bu ifadenin benzerini *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*'de de görürüz: "Kimse kendi değerini sayıp dökmeyecek, ama başkasının değerini düşürmeye çalışacak. Kimse düşmanına kabaca sataşmayacak, ama ustalıklı bir biçimde iftira edecek" (Jean Jacques Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, çev. Sabahattin Eyüboğlu Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 10).

27 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 153-54.

istemedikleri şeyleri yapmaya zorlarlar ve emredebilmek uğruna her türlü köleliğe katlanırlar".²⁸ Böylece, insanların kendi doğalarına yabancılaşması gitgide daha zorunlu görünmeye başlar; öyle ki sonunda onlar her türlü boyun eğme edimine kendilerince bir özür, bir gerekçe bulmuş olur.

Bu bağlamda, Nietzsche'nin köle ahlakına yönelik değerlendirmesini hatırlamamız yerinde olacaktır. Öncelikle, belirtmemiz gerekir ki, Nietzsche her zaman insanlar arasındaki zorunlu uzaklığa, efendi/soyul ve köle ayırımına vurgu yapmaktadır; güçlü kişiler, soyul ahlaka sahip olanlar, kendilerini başkalarından "ayırın mesafe"yi gözetmekle yükümlüdür. Rousseau'dan farklı olarak, Nietzsche, hiçbir koşulda insanların eşitlenmesine onay vermez; bununla birlikte kendini köle ruhlulardan ayırın soyul kişi, aynı zamanda karşısındakini olumluyan taraftır. Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü*'ndeki tümcesini anımsarsak:

Tüm asil ahlak, utkulu bir kendini "evetleme"den doğarken, köle ahlakı en başından "hayır" der "dışarıdakine", "farklı olana", "kendinden olmayana": ve bu "hayır" onun yaratıcı edimidir. Değer belirleyen bakış açısının bu tersine dönüşü – kendine dönmek yerine bu zorunlu dışa yönelim – hınca özgüdür: köle ahlakı oluşmak için ilkin hep bir karşı ve dış dünyayı gereksinir.²⁹

Nietzsche'nin kavradığı biçimiyle köle olanlar, bir yandan kendilerini diğer türdeşleriyle eşitler, öte yandan kendi karşılarında konumladıkları türdeşlerine sürekli bir hınç duyar. Nietzsche'nin temel argümanı, güç ve cesaretle özdeşleştirilen efendi ahlakının kendini olumlama ile tanımladığı ve eylemlerinin başkaları tarafından nasıl yargılandığıyla ilgilenmediğidir; ona göre güçsüzlük ve bağımlılıkla özdeşleştirilen köle ahlakı ise, kendini ancak başkalarını reddederek ve herkesin birbiriyle eşdeğer olduğunu ilan ederek tanımlar.³⁰ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Rousseau'nun türün diğer üyeleriyle benzerlik ve duygudaşlık yönündeki vurgusunun, Nietzsche tarafından kölece olmakla suçlanması daha anlaşılır olacaktır. Ancak yine de eklemek gerekir ki, Nietzsche'nin hor görüyle bahsettiği, hınç duygusuna sahip olan ve kendisini başkaları üzerinden değerlendiren köle insanı ile, Rousseau'nun hor görüyle bahsettiği, toplum yaşamı içerisinde kendisini başkalarının yargılarına mahkûm etmiş olan uygar insan arasında bir benzerlik söz konusudur. Nietzsche'nin efendi ve köle ahlakı arasında yaptığı ayrım, dikkatli bakıldığında Rousseau'nun kendisine (*amour de soi*) ya da başkalarına (*amour propre*) dayanarak kendini olumlama arasında yaptığı ayrıma tekabül eder. Her iki durumda da birinci terimde kendiliğinden ve masumane bir kendini olumlama durumuna işaret edilirken, ikinci terim, öz-sevgisi için tümüyle başkalarına bağımlı olan güçsüzlerin ikiye bölünmüş eylemlerine gönderimde bulunur.³¹

Bununla birlikte, Rousseau'ya göre, doğamıza özgü merhamet duygusu, toplumsallığın getirdiği kölece eğilimlerden kurtulabilmenin en önemli araçlarından biriyken, Nietzsche,

28 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, 75.

29 Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, çev. Zeynep Alangoya, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011, 29.

30 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 128.

31 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 132.

bu duygudan aşığılamayla bahseder ve Rousseau'nun yücelttiği acıma duygusunu yadsır.³² Öyle ki, başkalarının acılarına karşı duyarlı olmak, Nietzsche'ye göre, güce yönelik bir hınç duygusu barındırır ve bu eğilim ancak güçsüzlükle bağdaştırılabilir; gücün payına düşen ise "saldırganlık"tır.³³ Bununla birlikte, Nietzsche, güce yönelik hınç duygusunu, ayrıca, doğrudan Rousseau'nun adını anarak eleştirir: "(...) her türlü romantizmin altından, Rousseau'nun hınç içgüdüğü hırsıyla böğürüyor. Devrimci, ama korku yoluyla adamakıllı dizginlenmiş. Güçlü olan hiçbir şeyin karşısında özgür değil (...). İnsanlardaki ve nesneleredeki her büyüklüğü, kendi kendine inanan her şeye kızgın".³⁴ Bir bakıma, Rousseau'nun kendi üstün konumlarını saltıkmış gibi kabul eden soylular tabakasına yönelik yergisi ve en azından acıma duygusunu överek bu tabakayı kendi durumlarının gelip geçiciliği üzerine düşündürme çabası, Nietzsche tarafından hınç duygusuyla özdeşleştirilir. Nietzsche'ye göre, doğanın içerisindeyken, insanlar ne eşittir ne de birbirlerini severler. Dolayısıyla, Rousseau'nun acıma duygusunu doğal güdülerle temellendirme çabasının Nietzsche'ye göre bir karşılığı yoktur. Bu durumda, toplumsal yapıyı yeniden düzenleyip daha alt tabakadakilere uğradıkları haksızlıkları gidermek için elde pek bir gerekçe kalmaz; yapılacak şey içinde bulunulan durumun zorunluluğunu kabul edip olumlamak olur.

Yinelemek gerekir ki, Rousseau'nun düşüncelerini hınç duygusuyla ve köle ahlakıyla bağdaştırma yönünde eleştirirken, Nietzsche'nin çok haklı olduğu söylenemez. Çünkü anımsayacağımız üzere, Rousseau, yalnızca doğanın insanını kendi kendine dayanan, tam bir varlık gibi tasarlamış ve toplumun işleyişi içerisindeki insanın kendisine ilişkin yargılarında bile hep başkalarına bağımlı olmalarını eleştirmiştir. Dolayısıyla, Rousseau'nun burada yerdiği, yalnızca "bir kesirin payı"ndan ibaret kişiler, aslında Nietzsche'nin de en yoğun hor görüşle yaklaştığı, "kendi olmayan"dan, "dışarıdaki"nden yola çıkarak ahlaksal yargılar taşımaya başlayan hınç duygusuna sahip olan insanlardan pek farklı değildir. Bununla birlikte, her iki filozofun da doğayı ve doğa(sı)yla bütünleşik olduğu haliyle insanı yücelttiğini aklımızda tutarsak, Nietzsche'nin Rousseau'da karşı çıktığı şey daha açık hale gelecektir: Nietzsche'nin düşünceleri, soylu olanın soyluluğunun ya da köle olanın köleliğinin ardında doğal bir zorunluluğu kabul etmeye ve sonunda da tüm zorunluluğu olumlamaya meylederken, Rousseau'nun düşünceleri, eşitsizliği yaratan koşulları ortadan kaldırmaya odaklandığı için, bu koşullardaki ve bu koşulların da tabii olduğu tüm doğadaki zorunluluğu yadsımaya yönelir. Nietzsche, "(...) doğanın ahlak-dışı, kaotik ve anlamsız olduğunu onaylasa da, ahlaki veya etik bir standart olarak doğaya başvurur".³⁵ Bu doğrultuda, Nietzsche'nin düşünceleri, her ne kadar süregelen adaletsizliği meşrulaştırıyor gibi görünse de Nietzsche, daha üstün bir anlamda adalet merkezli bir konum verir. Hatta Pearson'a göre, "Nietzsche'nin yaşamı güç istenci olarak anlayışının altında yatan şey bir adalet düşüncesidir" ancak böyle bir adalet düşüncesi, güç istenci kavramını basit bir yargı rolünün üstüne taşır.³⁶

32 Üstelik Nietzsche'ye göre acımayı horgörmek; tüm büyük filozofların ortak özelliklerinden biridir (Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*).

33 Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, 17.

34 Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, 63-64.

35 Peter Berkowitz, *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, 27-28.

36 Keith Ansell-Pearson, *Nietzsche Contra Rousseau*, 108.

Ancak Nietzsche'nin dikkate aldığı adalet, Rousseau'nun özlemine duyduğu adaletle benzer değildir; bu nedenle, böyle bir eşitlikçi adalet anlayışını *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de açık bir biçimde küçümser:

Var güçleriyle ulaşmaya çalıştıkları, sürünün genel yeşil otlak-mutluluğudur, herkes için yaşamın güvenliliği, tehlikesizliği, huzurluluğu, kolaylığıyla birlikte: en çok da “hak eşitliği”, “acı çeken herkesin acısını paylaşma” şarkı ve öğretisini terennüm ederler – acının kendisini ise ortadan kaldırılması gereken bir şey olarak görürler.³⁷

Öyle görünüyör ki, insanın doğal durumda özsel iyiliğinin varsayılması aracılığıyla daha eşit hak istemeye dayanak oluşturma çabası, Rousseau'nun çağdaşı olan pek çok düşünürle benzer şekilde, Nietzsche tarafından da tümüyle kurgusal bir yabanıllık durumuna boş yere bir geri dönme çağrısı gibi yorumlanır. Nietzsche, ne “doğaya dönerek” insanın iyi olacağına, ne de “Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik” ilkelerinin doğal duruma yakın bir yer teşkil ettiğine inanmıştır; onun doğaya ilişkin düşüncesi bunun tersidir: Ona göre, insan doğaya döndüğünde, ya bir yırtıcı hayvan ya da bir suikastçı olur; halk, Rousseau'yu fazla ciddiye alırsa, kendisini “kana susamış devrimci bir kalabalığa” dönüşmüş olarak bulabilir.³⁸

Dolayısıyla, Nietzsche'ye göre, bir bakıma doğaya dönüş talebiyle ortaya çıkmış olan bu eşitlik talebi uğruna verilen savaşım, aslında tam tersine doğaya karşı gelir. Nietzsche için eşitlik ilkesi, “zehirlerin en zehirlisidir”; adaleti sağlar görünürken, aslında en büyük haksızlığa neden olur: “Eşit olan eşite, eşit olmayan eşit olmayana –adaletin gerçek sözü bu olurdu: ve buradan çıkan sonuç, eşit olmayanları asla eşit yapmamaktır”.³⁹ Bu doğrultuda, Nietzsche, pek çok kitabında, insanların eşitliğe yönelik övgüsünü, doğrudan onların kendi kötü koşullarını başkalarına da dayatma arzusuyla ilişkilendirir.⁴⁰ Bu düşüncüyü benimsediğimizde ise, zor koşullar altındaki insanların durumunu, özgeci bir tavırla iyileştirmeye yönelik her türlü çabanın altında özel bir çıkarın izini ararız. En azından kendilerini adanmışlıklarıyla sunan kişilerin, bir şekilde “daha fazlasına sahip olmak”, “kendini daha çok hissetmek” için bu yola girdiğini düşünürüz. Böyle düşünceler belirlediğinde ise, “narin tinler”in elinden onları göz ardı etmekten başka bir şey gelmez. Nietzsche'nin belirttiği üzere; “Nihayetinde bir kadındır hakikat: ona tecavüz edilmemelidir”.⁴¹ Tanık olunan özverili eylemlerin ardında sürekli bencil dürtülerin izini sürmek, bir bakıma

37 Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 51.

38 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 169. Bu noktada, belki şunu da eklememiz yerinde olacaktır: Nietzsche, burada betimlediği ‘doğa durumuna dönmüş olan kana susamış kalabalığa’ hiçbir olumlu nitelik atfetmez; onları, kendilerini hiç duygusuna teslim etmiş köle ruhlularla bir tutar.

39 Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, 103.

40 Bunlardan bazılarını şöyle örnekleyebiliriz: “(...) duruma göre kendi kötü halini bir haksızlık gibi, haksız bir ayrıcalık gibi başka türlü olanların üstüne atar kişi. “Ben bir pislğim, sen de öyle olmalısın”: bu mantıkla yapılır devrim” Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, 85). ya da: “Eşitlik düşkünlüğü ya başka herkesi kendine doğru aşağıya çekmek istemekle (...) ya da kendini herkesle birlikte yukarıya çekmek istemekle (...) dile gelebilir” (Friedrich Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca*, çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, 241-42).

41 Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 147. Metinde Die Wahrheit (hakikat) sözcüğünün dişil artikulinden (die) hareketle, hakikatin kadın olduğu vurgulanmaktadır (bkz. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 147. sayfadaki çevirmen dipnotu).

hakikati açığa çıkardığımız yönündeki inancımızın pekişmesine neden olur; ancak bu inanç, sonunda her türlü ilişkimizin gelişimine zarar verir.

Özveri içeren erdemli bir davranışın ardındaki karanlık bölgeyi açığa çıkarmaya yönelik benzer düşünceler, Nietzsche'nin çağından yaklaşık yüz küsur yıl önce, Rousseau'nun çağında da dile getirilmiş ve Rousseau'ya büyük rahatsızlık vermiştir. Rousseau, bu yöndeki düşüncelere karşı çıkarken söylediklerinden biri şudur: “Deniyor ki herkes kendi çıkarı için genel iyiliğe yardımcı olur. Peki öyleyse doğrunun kendi zararına iyiliğe yardımcı olması nereden geliyor?”⁴² Dolayısıyla, Rousseau, öncelikle, tümüyle kendi çıkarına aykırı olduğu durumda bile, insanın doğru bir eylem ortaya koyma gizilgücü bulunduğunu varsayar. Hatta ancak kendi çıkarına aykırı olması yoluyadır ki, bu eylem erdemlinin bir dışavurumu olarak kabul edilebilir: “(...) bireyde ‘kusur’ kendi varlığına zarar verecek, ‘erdem’ kendi varlığına yardımcı olacak nitelikler olarak kabul edilmedikçe kusurları ve erdemleri olamazdı, bu halde doğanın basit dürtülerine en az direnene en erdemli kişi demek gerekirdi”.⁴³ Öyleyse, doğa durumundayken, tamlık içinde olsa da, Rousseau'ya göre, insanın doğaya uygun davranışında erdemden söz edilemez; kendi zararına olacak şekilde özgeci eylemlerde bulunması ise yüceltilir. İnsanın buradaki adanmışlığının ardında bir kötü niyet izi bulma çabası ise, Rousseau'nun asla hoş görmediği bir tepeden bakma barındırır: “Erdemli eylemlerden rahatsız olacak, bunlara alçakça amaçlar ve erdemden yoksun nedenler yükleyerek ancak işin içinden çıkabilecek, (...) bir felsefe, korkunç bir felsefe olurdu”.⁴⁴ Böylece Rousseau, acıma duygusuna dayandırdığı bir duygudaşlığın da yardımıyla, insanlara içsel bir erdem yüklemenin temelini öznel çıkardan tümüyle sıyrılmaya ediminde bulur. İnsanın özüne ait bu iyi yana kara çalma çabası ise, ona göre affedilmeyecek bir şeydir.

3. Bilince ve Bilinç Bağlamında Gelişen Yanlış Çıkarımlara Dair Genel Düşünceler

Nietzsche, özellikle insanın doğal eğilimlerinden, içgüdüsel yanından uzaklaşmasıyla ilişkilendirilen her çeşit erdem öğretisini yadsır. Onun asıl olumladığı eylemler, içgüdülerimizden doğrudan uzantısı olan ve bize haz veren eylemlerdir. Nietzsche'nin ifadesiyle: “Yaşam içgüdüleriyle yapılan bir eylem, bu eylemin yapılmasıyla duyulan hazda, doğru, haklı, yerinde bir eylem olduğunun kanıtını bulur”⁴⁵. Bir bakıma, bu eylemler, doğadaki zorunluluğu daha açık şekilde yansıttığı için, Nietzsche'nin bu eylemlere yönelik savunusu, makul görünür. Rousseau'ya baktığımızda ise, onun kutsadığı erdemlerin, toplum içerisinde, içgüdülerden çok “işlenmiş bir akıl”dan hareketle davranan insana ait olduğu⁴⁶ göz önünde bulundurduğumuzda, Nietzsche'ye karşıt konumda yer alacağını kestirebiliriz. Üstelik, burada yalnızca içgüdüye aykırılığın değil, aynı zamanda –bununla neredeyse aynı anlama gelmiş bir- ussallığın yüceltiliyor olmasına da Nietzsche'nin eleştiri yöneltmesini bekleyebiliriz. Bu bağlamda, örneğin, şu sözleri anımsayabiliriz:

42 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 404.

43 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 109.

44 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 405.

45 Friedrich Nietzsche, *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, 18.

46 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 109.

“Törel insan anlaşılır dünyaya doğal insandan daha yakın değildir, -anlaşılır dünya yoktur çünkü...” Bu cümle tarihsel bilginin sertleşip keskinleşerek, ilerde belki bir gün insanlığın “metafizik gereksinmesi”nin köküne vurulacak balta olabilir, -insanlığın yararına mı, yoksa yıkımına mı, kimse bilemez bunu...⁴⁷

Burada, insanın güven duyduğu “işlenmiş aklın” dayanaklarının pek de sağlam olmadığı, bizi dünyayı anlayıp kavramaya daha çok yaklaştırmadığı öne sürülür. Halbuki biz aklımıza duyduğumuz güven aracılığıyla, özdeksel ya da tinsel dünyanın birçok gizine eriştiğimizi düşünür ve türe özgü erdemlere ilişkin inancımızı da ancak bu varsayım aracılığıyla şekillendiririz. Öyleyse, burada anılan törel insanın ussal yanına duyduğu inancı, gerçekliğin çeperlerine dahi erişemeyecek bir önyargıya indirgenir. Böylelikle, yaşama ilişkin her konuda içgüdüler temel belirleyici kılınır ve erdem öğretisi boşa çıkartılır.

Bu noktada, Nietzsche'nin genel olarak bilince yönelik eleştirilerini aklımıza getirebiliriz. Nietzsche'nin bu konudaki savı, kavramları oluştururken, şeyleri tüm tikel yanlarından, kendilerine özgü ne'liklerinden yalıtığımız, “aynı olmayanları aynılaştırdığımız” ve kendi kurgumuz olan bu yüzeysel bilgiye saltıklık yüklediğimiz yönündedir. Toplu olarak kabul gören bu kurgusal “gerçek”liğe uyumlanmak ise, “saptanmış bir uzlaşma göre”, “sürü olarak, herkes için bağlayıcı bir biçimde yalan söyleme” ödevinden ibaret olan bir ahlaksallığa temel oluşturur.⁴⁸ Bu doğrultuda, Nietzsche, *Şen Bilim* kitabında, bilincin ancak toplumsal bir hayvan olarak kazanıldığını, insanın doğal ve bireysel yanına değil, toplumsal yanına, “sürü doğasına” ait olduğunu ifade eder.⁴⁹ Üstelik Nietzsche'ye göre, sürü doğamızla bilincine varma yetkinliğinde olduğumuz dünya, ortalamaya indirgenmiş, en yüzeysel haliyle dünyadır, bilincine vardığımız her şey de “sığ”, “genel”, “sürü işareti”nden ibarettir: “Bütün bilincine varmalar, temelde büyük bir bozulmayla, yanlışlamayla, yüzeyselleştirmeyle, genelleştirmeyle bağlantılıdır”.⁵⁰

Bu izlek üzerinden hareketle, toplumsal yaşamımızın bize yüklediği bilinç aracılığıyla ulaştığımız ahlaksal yargılarımızın da temelsiz olduğu sonucuna ulaşmamız mümkündür. Örneğin, bilincimiz, toplumsal durumda, herkesin eylemlerini kendi özgür istenciyile gerçekleştirdiğini düşünmemize zemin hazırlar ve böylece bizi insanların eylemlerinden sorumlu tutulmaları, eylemlerinin bedelini ödemeleri yönünde bir beklentiye sahip kılar. Yine aynı bilinç, erdemli davranışların, “içgüdüden ve çıkardan bağımsız iyi”yi ararken kişiye yol gösteren ussallığa dayandığını düşünmemize neden olur. Ancak Nietzsche'ye göre, ussallıkla ilişkilendirilebilecek her türlü edim, gerçekte, içgüdü ve doğal gereksinimlerden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, yine güç istenci kavramını aklımıza getirebiliriz. Bilincimiz bizi ussallığımızı geliştirip özgürlük alanımızı genişleteceğimiz konusunda yönlendirse dahi, doğada aslen zorunluluk egemendir ve bu zorunluluk güç istenci uyarınca işler. Nietzsche'ye göre, “hem dürtü (tutku) hem de akıl (ruh) güç istencinin tezahürleridir; ve akıl dürtüleri yendiğinde, iki farklı ilkenin birleşiminden değil,

47 Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, 71.

48 Friedrich Nietzsche, “*Ahlak dışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*”, çev. Oruç Aruoba, *Cogito Dergisi - Yalan*, Sayı 16, 1998, 58-59.

49 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, çev. Levent Özşar, Asa Yayınevi, Bursa, 2003, 226.

50 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, 227.

yalnızca güç istencinin kendi kendinin üstesinden gelmesinden söz edebiliriz”.⁵¹

Bu konuyu dikkate aldığımızda, insanların, başkalarına yönelik ahlaksal değerlendirmelerinin de hiçbir haklı yanı olmadığı ortaya çıkacaktır. Eğer zorunluluk her konuda egemense, herkes kendi güç istencinin gerektirdiğini zorunlu olarak yerine getiriyorsa, insanları eylemlerinden dolayı yargılamak, topluluk yaşamının ikiyüzlü anlayışının bir yansıması olarak anılmayı hak eder. Nietzsche'nin ifadelerini anımsayalım: “Güç'ten kendisini güç olarak açığa vurmamasını, bir üstün gelme isteği, alaşağı etme isteği, efendi olma isteği, düşmana, engele ve zafere bir susuzluk olmamasını beklemek, zayıflıktan kendisini güçlülük olarak açığa vurmamasını beklemek kadar saçmadır”.⁵² Öyleyse, insanların eylemlerini özgür istençleriyle gerçekleştirdiklerine duyulan inanç, bilincin bir sayılısidir. Nietzsche'ye göre, böyle bir bilincin oluşumuna ön ayak olmuş topluluk, “güç ve gücün dışavurumunu”, “şimşegi ve çakmasını” birbirinden ayırma eğilimindedir, “(...) sanki gücünün ardından gücü dışa vurup vurmama konusunda özgür olan kayıtsız bir alt katman varmış gibi”.⁵³

Buradan yola çıkarak, zorunluluktan bağışık olduğunuzu en çok düşündüğümüz insan aklı ve özgürlüğüyle ilgili her türlü hasılanın dahi doğadaki zorunluluğa tümüyle bağımlı olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, Nietzsche'ye göre, insanların bireysellikten çıkıp topluluk haline gelmesi, topluluk olarak birbirleriyle iletişim becerilerini geliştirmeleri ve birbirlerini kollamaları, her zaman doğal – içgüdüsel zorunluluğun etkisiyle gerçekleşmiştir. Nietzsche'nin ifadesiyle: “Soyu en fazla tehlikeye giren hayvan olarak insanın yardım etmeyi, korumayı öğrenmesi gerekiyordu; akranlarına ihtiyacı vardı, sıkıntılarını dile getirmeyi, kendisini anlaşılır kılmayı öğrenmek zorundaydı. Bunun için de en başta bilinçliliğe gerek duydu”.⁵⁴ Dolayısıyla, Nietzsche'nin düşüncesinde, doğa, insanı toplumsallık alanında dahi kuşatmış gibidir ve burada doğadan arınmış bir ahlaksal varoluşun sözünü etmek pek olanaklı değildir.⁵⁵

Bu noktadan hareketle, erdem öğretisi bakımından karşı karşıya gelmiş görünseler de Nietzsche'nin bilinç eleştirisinin benzerine Rousseau'da da rastlayabiliriz. Öncelikle, sözcüklerin salt ussallıktan çok doğal zorunluluklardan hareketle oluşturulduğuna ilişkin yukarıdaki ifadelerin benzerini Rousseau'da da buluruz: “İlk toplumsal kurum olan söz, biçimini sadece doğal nedenlere borçludur”.⁵⁶ Üstelik, Rousseau, yalnızca, kavramların oluşturulmasına kaynaklık eden doğal nedenlere dikkat çekmez; aynı zamanda, örtük biçimde de olsa, her kavramı kendimize

51 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 235.

52 Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, 37-38.

53 Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, 38.

54 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, 226.

55 Konuyla ilişkili olarak Nietzsche'nin erken dönem yazılarından (*Homeros'un Yarışı / Homers Wettkampf*) birindeki ifadelerini hatırlayabiliriz: “İnsandan söz edildiğinde, bunun insanı doğadan koparan ve ayıran bir şey olduğu fikri esastır. Gerçeklikte ise böyle bir ayrılık yoktur: doğal nitelikler ve tam anlamıyla ‘insanca’ olarak adlandırılanlar, bölünmez bir şekilde birlikte gelişir. İnsan, en yüksek ve en soylu yetenekleriyle, tamamen doğadır ve onun tekinsiz ikili karakterini bünyesinde barındırır. Onun müthiş ve insanlık dışı sayılan yetenekleri, belki de tek başına tüm insanlığın büyüdüğü verimli topraklardır”. (Akt. Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 193).

56 Jean Jacques Rousseau, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, çev. Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 1.

özgü biçimde, yüzeyselleştirmeye oluşturup şeylerin ne'liklerinden uzaklaştığımızı da dile getirir. Örneğin, bir ağaç tasarlarlarken tüm ağaçlarda gördüğümüz özelliklerden yola çıkarız ve sonunda ortaya çıkan tasarımımızın ağacın kendisiyle ilgisi kalmaz.⁵⁷ Görüleceği üzere, gerek bilincimizin gelişmesinin ardında, gerekse bilincimiz aracılığıyla oluşturduğumuz kavramların ardında hep doğanın zorunluluğunu bulmak yönünden Rousseau, Nietzsche'yi önceler. Bu bağlamda, Rousseau, usumuzun bizi sıklıkla aldattığını, bu nedenle dünyaya ilişkin kendi ussal kurgumuza saltık gerçeklik yükleyemeyeceğimizi vurgular.

Öyleyse Rousseau da Nietzsche gibi, us kaynaklı bilgilere pek güven beslemez. Ancak Rousseau, insanlar için bir dayanak noktası arayışında, Nietzsche ile ters istikamete yönelmiş ve onun içgüdüsel eğilimlerimize karşıt bulup olumsuz sözlerle andığı vicdan kavramına başvurmuştur. Yine de dikkat edilirse görülecektir ki, Rousseau'nun dayandığı vicdan, aslında Nietzsche'nin olumladığı içgüdüden pek ayırt edilemez; çünkü Rousseau için vicdanın dayandığı acıma duygusu doğal olup içgüdülerimizle tamamen uyumludur.⁵⁸ Ona göre, vicdanımız bizi hiçbir zaman oyuna getirmez: "O, insanın gerçek rehberidir; içgüdü bedene göre ne ise, vicdan da ruha göre odur. Vicdanın sesini dinleyen kimse doğaya boyun eğer ve doğru yoldan çıkarım diye hiç korkmaz".⁵⁹ Rousseau'nun vicdana bu kadar merkezi bir konum vermesinin ardında, onun bedensellikten ayrı bir tinsel alanın varlığını kabul etmesinin olduğunu söylemek olanaklıdır. Yine de onun bu kabulünde dahi, vicdanla doğa arasında bir uyum aranır ve vicdan içgüdüsel bir eğilim sayılarak olumlanır.

Ayrıca, Rousseau, insanın dünyayı salt kendi çıkarı uyarınca bilmeye yöneldiği; ulaştığı bilgilerin de aslında herhangi bir bilim insanı – aydın tarafından şeylere yüklenen, şeylerin kendisine ait olmayan özelliklerden ibaret olduğu düşüncesinde, yine Nietzsche ile uyuşur. Üstelik uyuşma burada da kalmaz; bu konu -örtük biçimde de olsa- "ortak yalana eşlik etme" ile ilişkilendirilir. Rousseau, doğaya bilimsel olarak yaklaşma iddiasında olup onun ardındaki hakikati, kendi zümrelerince kabul gören yüzeysel bilgilere indirgeyen bilim insanlarının, "hiç yalan söylemeyen doğanın yerine yalan söyleyen insanların otoritesini kabul ettiğini, söyledikleri bütün sözlerin çoğunlukla başka otoritelere dayandığını"⁶⁰ ifade eder. Öyleyse, aydınların, kendi zümrelerinin kabul ettiği yalanların dışına çıkmaması, bilgiyle en açık biçimde bağ kurabildiği kabul edilen kastın üyelerinin dahi bu ayrıcalıktan yoksun olduğunu ortaya koyar. Bunun yanında, bu bilim insanı, filozof ya da aydın zümresinin, içselleştirmeksizin sorgusuz kabul ettiği bu "doğru"ları, başkalarına yalın biçimde aktarabilme becerisi geliştirdiği de söylenemez. Bu nokta, Rousseau ve Nietzsche'nin söz konusu zümreye yönelik eleştirilerinde önemli bir yer tutar. Örneğin, Rousseau'nun; "(...) halka düşüncelerimizi anlatamadığımız her dil köle dilidir; bir

57 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 105-6. Rousseau'nun burada *ağaç örneğini* ele alışıyla, Nietzsche'nin *Ahlaklı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine* metninde *yaprak* örneğini ele alışındaki benzerlik dikkat çekicidir.

58 Merhametin doğal ve içgüdülerimize uygun bir duygu olduğuna ilişkin, Rousseau'nun "bir hayvanın kendi türdeşi olan ölü bir hayvanın yanından huzursuz olmadan geçemeyeceği"ne yönelik ifadelerini yeniden anımsayabiliriz (Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*).

59 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 400.

60 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, 80.

halkın hem özgür kalması hem de bu dili konuşması olanaksızdır”⁶¹ sözleri, buradaki seçkinlere ait kavram yığınının kendi sınırlı dünyalarından başka hiçbir gerçekliği ve geçerliliği olmadığını duyurur. Nietzsche’nin betimlemesi ise, Rousseau ile örtüşmekle birlikte, aslında daha çok öngörü barındırır gibidir; çünkü ona göre bu yüzeysel aydın zümresi, kullandıkları kavramları kendileri için bile açık hale getirememeleri nedeniyle, daha da bulandırmaya çalışırlar: “Derin olduklarını bilenler, duru olmaya çalışırlar. Derin görünmek isteyenler, bulanıklık için uğraşırlar. Çünkü kalabalık, dibini görmediği şeyin derin olması gerektiğini düşünür”.⁶²

4. Aydın Kesime Yönelik Eleştiriler

Yukarıda tartıştıklarımızdan hareketle, Rousseau ve Nietzsche’nin aydınlara –ya da metinlerinde yer verdikleri biçimiyle filozoflara- yönelik eleştirilerinde, yine insan doğasına ilişkin görüşlerinin bir uzantısını buluruz. Rousseau, döneminin aydınlara⁶³, yalnızca insan doğasını kötü yönleriyle kavradıkları ve bu kavrayışlarını hakikatin kendisiymiş gibi kabul ettirmeye çalıştıkları için karşı çıkarken; Nietzsche ise, genel olarak aydınları, kendi kişiliklerini bile derinlemesine inceleme yetisinden yoksun oldukları için aşağılar.

İlkin Rousseau’yu ele aldığımızda, o, filozofların, kendi içlerini, içlerindeki iyiliği dahi görmekten aciz oldukları için, insan doğasını boş yere kötü kabul ettiklerini şu şekilde ifade etmektedir: “Alçak ruh, seni hayvanlara benzer kılan o acınacak felsefendir; daha doğrusu, kendini boş yere alçaltmak istiyorsun; dehan ilkelerinin aleyhine tanıklık ediyor; iyiliksever yüreğin doktrinini yadsıyor ve yetilerini kötüye kullanman bile sana karşı onların üstünlüğünü kanıtıyor”.⁶⁴ Öyleyse, kişi kendisinde yalnızca kötü ve çıkarıcı eğilimleri gördüğünde dahi, aslında iyiliğe açıktır; çünkü bu iyilik insanın, dolayısıyla kendisiyle birlikte iyiliği yadsımaya çalışan türdeşlerinin, özüne aittir. Karamsar öğretilerinin kaynağında, henüz kendilerini bile tanımıyor oluşları vardır ve görünürdeki tek amaçları, temelde, yalnızca başkalarının hayranlığını kazanmaktır. Rousseau’ya göre, insana özgü iyilikle olduğu gibi, bu iyilik düşüncesini besleyen tanrı inancıyla da alay eden öğretilerin asıl tehlikesi, yoksulların elinden biricik umutlarını almak; zenginlerin ise yıkıcı iştahlarını denetimsiz bırakmaktır: “(...) insanların saygı gösterdikleri her şeyi yıkmakla, (...), sefillerin elinden mutsuzluklarının son tesellisini, güçlülerin ve zenginlerin elinden tutkularının son frenini alıyor, yüreklerinin ta içlerinden suç işlemenin vicdan acısını, erdemün umudunu koparıyor ve hala insanlığın iyilikseverleri olmakla övünüyorlar”.⁶⁵ Bu

61 Jean Jacques Rousseau, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, 88.

62 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, 146.

63 Burada kastedilen, Ansiklopedistler ve Voltaire gibi filozoflardır.

64 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 387.

65 Jean Jacques Rousseau, *Emil*, 443.

bakımdan, insanların, ortak değerlerini⁶⁶ aşağılayarak, onların özgürlük vaizi kılığına girenlerin düşüncelerinin varacağı yer, insanlık için yalnızca yıkım olacaktır. Ama Rousseau'ya göre, bu bilginler zaten, ne kendi düşüncelerinin sağlam bir zemine dayanmasıyla ne de doğurabileceği yıkıcı sonuçlarla ilgilenirler. Rousseau'nun ifadesiyle:

İnsan doğasını bilgiççe konuşabilmek için inceliyorlardı, kendilerini tanımak için değil; çalışmalarının amacı başkalarını eğitmektir, kendi içlerini aydınlatmak değil. İçlerinden çoğu bir kitap yazmak istiyordu, kitap nasıl olursa olsun, yeter ki kabul görsündü.⁶⁷

Dolayısıyla, böyle bir aydınların temel eylemi de kendi tabakasında ilgi çekmek amacıyla ortaya koyduğu dayanaksız düşüncelerini, olası çürütme girişimlerine karşı boş sözlerle savunmaktan ibaret olacak; düşüncenin karşılık geldiği gerçeklikle örtüşme düzeyi önemini yitirecektir.

İnsanda yalnızca kötücül yanlara odaklanan bir merceğe sahip olan bu aydınlar zümresi, aslında Nietzsche'nin de eleştirilerinden pay alır. Ancak Nietzsche, bu konuda özellikle bu zümrenin vasat doğasından kaynaklanan kavrayış yoksunluğuna odaklanır. Onun eleştirdiği yanıyla bilim insanları ve aydınlar, ortalama olana uyumlanmış ve ortalama olandan sapma gösteren, daha bağımsız ruhlu kişilerin eylemlerini alçaltarak değerlendirir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin ifadeleri şu şekildedir: "(...) nedir bilimle uğraşan insan? Öncelikle seçkin olmayan bir insan türüdür, seçkin olmayan, yani egemen olmayan, otoriter olmayan ve kendi kendine yetemeyen bir insan türünün erdemlerine sahiptir"⁶⁸. Nietzsche, bu kişilerin, toplumun ortalama insanına özgü erdemleri benimsediğini, sabırlı, çalışkan, dengeli ve ölçülü olduğunu belirtir. Yine bu kişiler, toplumun ortalama insanının yapısına uygun olarak, kendi zümresi tarafından sürekli kabul edilmeye, onaylanmaya gereksinir. Sürüden ayrılanlar ise, bu kişilerin hiçbir olumlu duygusunu kazanamaz; bu aydın zümresine dahil olanların "vasatlığı", onları "sıradışı insanın yok edilmesi", "gerilmiş her yayın kırılması, gevşetilmesi" için çalışmaya yönlendirir.⁶⁹

66 Aslında halkın kendine özgü tanrı inancının aydınlar tarafından hor görülmesine yönelik bu alıntının ardından özellikle "ortak değer" kavramını kullandık; çünkü hem bu hor görünün yalnızca inançla ilgili konuları kapsamadığını hem de Rousseau'nun temel amacının var olageldiği şekliyle inanca övgü düzmek olmadığını gözden kaçırmamalıyız. Bu bağlamda, *Toplum Sözleşmesi*'nde toplum dinine ilişkin olarak yazdıklarını dikkate aldığımızda, Rousseau'nun Hristiyan inancının geleneksel yorumuna alaylı bir şekilde karşı çıktığını görebiliriz. Örneğin, yazgıya koşulsuzca boyun eğdiklerinde cennete gidecekleri inancını taşıdıklarından dolayı, Hristiyanların –ki bunu aslında tüm dinsel öğretilerin tutucu yorumlarına genişletebiliriz- köleliğine son vermek kolay değildir; zaten bu nedenle de iktidar sahipleri her zaman dinsel buyrukları egemenliklerinin bir bileşeni olarak kullanırlar (Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Alpogut Erenuluğ, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1999). Üstelik bu konuya ilişkin olarak, Rousseau'nu şu tümcesi, sanki Nietzsche tarafından kaleme alınmış gibidir: "Hristiyanlık, kölelik ve bağımlılık öğütleri yalnızca. Hristiyanlığın anlayışı zorbalığa öylesine çanak tutar ki, zorbalık kimi zaman bundan yararlanamaz. Gerçek Hristiyanlar köle olmak için yaratılmışlardır; bunu bilirler ve pek üzülmezler; bu kısa yaşamın onların gözünde hemen hiç değeri yoktur" (Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 204). Dolayısıyla, yinelenmek gerekirse, Rousseau'nun niyeti, halkın bağımlılığa kayabilen dinsel inançlarına bir haklılık kazandırmak olmayıp içten içe bir kutsallık yükleyerek benimsedikleri, onları daha iyi kılan değerlere bir çeşit dokunulmazlık vermektir.

67 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, 26.

68 Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 125.

69 Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 126.

Bu noktada görüyoruz ki gerek Rousseau, gerekse Nietzsche, olgusal yaşam içine pek karışmaksızın salt kendi öznel dünyalarında şekillenen uslamlamalarından yola çıkarak insanlar hakkında yargı veren aydın -ya da filozof- tabakasını ağır biçimde eleştirmektedir. Üstelik bu yergileri, aynı zamanda, söz konusu tabakanın duyarsızlığını vurgularken de –hatta belki özellikle bu konuda- uyum içindedir. Örneğin, Rousseau, düşünce ve usavurmanın ilerlemesiyle birlikte insanın özsaygısının da geliştiğini, özsaygıyla beslenen kibrinin aracılığıyla da türdeşlerinin acılarına kayıtsızlığının arttığını belirtir ve ekler: “İnsanı çevresinden ayırıp yalnız bırakan felsefedir; acı çeken bir insan karşısında ona, gizlice “istersen geber; ben güvenlik içindeyim” dedirten felsefedir”.⁷⁰ Rousseau’nun bu düşüncesini anımsayabileceğimiz sözleri, Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*’nde, filozofun “uzağında kalamadığı dileği” betimlerken dile getirecektir: “(...) yıkılsın dünya, ama felsefe kalsın, filozof kalsın, ben kalayım”.⁷¹ Öyleyse, Nietzsche’nin, dünyevi yaşamın içine çekilmekten kaçınan çileci filozofu ile Rousseau’nun duyarsız aydınının koşutluk taşıdıklarını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Rousseau’nun şu betimlemesine Nietzsche’nin de katılmasını bekleyebiliriz: “Filozofun hemcinsini, onun penceresinin hemen altında, ceza da görmeden boğazlayabilirler; onun yapacağı, kulaklarını elleriyle tıkamaktan, kendi içinde başkaldırıp öldürülen insanla özdeşleşmek isteyen doğanın bu eğilimini önlemek için kendi kendisiyle biraz tartışmaktan ibarettir”.⁷² Dolayısıyla, bugün varlıklarını halen sürdüren, doğrudan içine gir(iyor görün)mekten sakındıkları olgusal-toplumsal yaşam hakkında bilgiççe konuşmak ve karşılaştıkları olaylarla ilgili üzüntülerini belli etmek dışında ellerinden bir şey gelmeyen aydın zümresinin bu özelliği, her iki filozofça da açığa çıkarılmıştır. Ancak eklememiz gerekir ki, Rousseau’nun, bu topluluğun asıl niteliğini ortaya koyarken amacı, Nietzsche’den tümüyle farklı olarak, toplumun hor görülen kesimini yüceltmektir: “(...) kavga edenleri birbirinden ayıran, namuslu insanların birbirini boğazlamasını önleyen, ayak takımıdır, pazarcı kadınlardır”.⁷³ “Ayak takımı”, muhtemelen, yalnızca kendi konumdaşları arasındaki saygınlığına önem vererek salt gösterişten ibaret bir yaşam sürdüren seçkinlerden daha doğaya ait görüldüğü içindir ki, Rousseau tarafından genellikle haklı çıkarılarak kutsanır.

Yukarıda anlattıklarımızdan hareketle, filozofları yaşamdan kopukluk ve duyarsızlıkları nedeniyle eleştiren Rousseau ve Nietzsche’nin toplumda oluşan devinimleri de benzer şekilde, önceden sezdiklerini metinlerinde görebiliriz. Örneğin, Rousseau, insanın içinde bulunduğu düzende sürdürdüğü gönenç içindeki yaşamının, yanılısamadan ibaret konforun kayıtsızca güdümüne girme eğilimini şu şekilde eleştirir:

Toplumun bugünkü düzenine güveniyorsunuz, ama bu düzenin kaçınılmaz devrimlere bağlı olduğunu ve çocuklarınızı ilgilendirecek devrimi ne önceden kestirme ne de engelleme olanağınız bulunduğunu fark etmiyorsunuz. Büyük küçülüyor, zengin yoksullaşiyor, hükümdar uyruk oluyor: Kaderin sillesi bu kadar az mı ki bunlardan bağışık olabileceğinizi düşünüyorsunuz?⁷⁴

70 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 113.

71 Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, 109-10.

72 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 113.

73 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 113.

74 Jean Jacques Rousseau, *Emilé*, 256.

Dolayısıyla, Rousseau, görünürdeki rahatlığın başkalarının ezilmesi yoluyla ayakta durduğunu kavramış ve toplumun üst tabakasının göz alıcı görkeme sahip koşullarının bir toz bulutu gibi dağılacaklarını öngörmüştür. Nietzsche ise, insanlar için ortak bir anlam evreni sağlayan değerlerin bozulmaya yüz tuttuğunu, dayanaklarının sarsıldığını fark etmiş ve bu durumun yol açacağı felaketi belki de ilk duyuran kişi olmuştur: “Bugün insanları hala taşıyan buz, ince mi ince; buzu eriten yel esiyor; biz yurtsuzlar, bizler buzu kıran, bütün öteki çok ince ‘gerçeklikleri’ kıran bir güç oluşturuyoruz”.⁷⁵ Buradan hareketle, ele aldığımız her iki filozofun da yaşadıkları dönemde, içinde buldukları koşulların tümüyle gelip geçici olduğunun, yıkıma uğramasının kaçınılmaz olduğunun farkında olduğunu söyleyebiliriz.

5. Önemli Bir Uzlaşma Noktası: Yazgı Sevgisi

İçinde bulunduğu koşulların her an tepetaklak olmaya eğilimli olduğunu bilen biri, gücünü ve dinginliğini koruyamazsa, tanıklık ettiği olumsuz gelişmeler karşısında büyük bir buhrana sürüklenme ve etkin gücünü tümüyle yitirme tehlikesiyle karşılaşır. Ancak, böyle durumlarda dahi insan, kendi gücünü muhafaza etmesine, kendisini mutlu kılmasına yardım eden bir öğretide aradığı desteği bulabilir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin *yazgı sevgisi* (*amor fati*) üzerine düşüncelerinden ana hatlarıyla bahsedebiliriz.

Öncelikle, belirtmemiz gerekir ki, Nietzsche'nin söz konusu öğretisi, yine onun *bengi dönüş* düşüncesiyle bağlantılıdır. Nietzsche'ye göre, *bengi dönüş* düşüncesi, yaşamış olduğumuz hayatın sayısız kez yineleneceğini, tüm acı ve sevinçlerimizi aynı sıra düzeni içinde yeniden yaşayacağımızı bize bildirir.⁷⁶ Bir bakıma, bu düşünce aracılığıyla tüm bir evrenin zorunlu yapısı içerisindeki zorunlu konumumuzun hiçbir şekilde değişmeyeceği gerçeğiyle yüzleşiriz. Bu düşüncüyü idrak ettiğimizde, yaşadığımız şeyleri sayısız kez daha yeniden yaşamak isteyip istemediğimize yönelik sorgulamamız, bize eylemlerimize ilişkin bir yükümlülük verir. Buradan hareketle, eylemlerimizin ardındaki zorunluluğu kavrayınca, bu eylemleri olumlamaktan, onları istemekten başka yolumuz kalmaz.⁷⁷ Kendi eylemlerini, varlığını olumlayan kişi, aynı zamanda dünyanın geri kalanını da olumladığını bilir; ne kendi kişiliğinde ne de evrende alçaltılacak ya da yadsınacak bir şey bulur.⁷⁸ Bu öğretisi, Nietzsche'nin her zaman büyük önem atfettiği Dionysosçu bilgeliği yansıtır. Böyle bir bilgelige erişince, kişi, yalnızca kendi varlığını değil, tüm varoluşu onaylar, kendi varlığının evrenin bütüncül yapısına ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu idrak eder; “(...) kendi varlığını olumlarken, var olan, olmuş ya da olacak her şeyi de olumlar”.⁷⁹ Bu yanı sıra, Nietzsche'nin yazgı sevgisi üzerine olan öğretisi, insanı her türlü hınç duygusunun üstüne yükseltebilme potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla, bu öğretisi, hınç insanlarına uygun olmadığı içindir ki, Nietzsche şu sözleri söylemiştir: “Bir insanın büyüklüğünü belli eden bence *amor fati*'dir; insanın hiçbir şeyi geçmişte, gelecekte, sonsuza dek başka türlü istememesidir. Zorunluluğa yalnızca katlanmak, hele onu gizlemek yetmez, iş onu sevmektir”.⁸⁰

75 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, 255.

76 Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*, 206.

77 Nietzsche'nin bu konuda şu sözlerini hatırlayabiliriz: “Bir şeyin olduğundan başka türlü olmasını hiç mi hiç istemem; kendimi de istemem başka türlü...” (Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, 38).

78 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 282.

79 Walter Kaufmann, *Nietzsche, Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 320.

80 Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, 40.

Dolayısıyla, yazgı sevgisi üzerine olan öğreti, insanlara kendilerini bekleyen zor koşullar altında dahi –hatta belki de en çok bu koşullar altında- bir yücelme, kendini güçlü hissetme olanağı sağlar. Bu bağlamda gerek Nietzsche, gerekse Rousseau, güç durumların, daha güçlü kişilerin ortaya çıkması için uygun zemini hazırladığı düşüncesinde birleşirler. Örneğin, Nietzsche, halkların rahatlık durumundayken, “liberal kurumlar”ın güvencesi içindeyken değil, ancak “büyük tehlike” altındayken değer kazandığını vurgular ve güçlü olmanın temel ilkesini “güçlü olmak zorunda olmak” diye belirtir.⁸¹ Rousseau ise, benzer şekilde, hayvanların evcilleştiklerinde üstün güçlerini büyük ölçüde yitirmeleri gibi, insanın da toplumun güvenli ortamında “zayıf, korkak, sürünür hale geldiğine”, kendisini iyice gevşeten bu yaşam tarzının onu daha kırılğan kıldığına dikkat çeker.⁸² Dolayısıyla, her an bir yıkımla karşılaşabileceğimiz, tümüyle gelip geçici bir konforun sağladığı rahatlığa ya da statümüzü borçlu olduğumuz, her an alaşağı edilebilecek bir makama hiçbir zaman aldanmamak gerekir.⁸³

Peki, insanın her an değişebilecek puslu bir havada yaşamaya alışması, ağır şartlara ayak uydurması nasıl olanaklı olacaktır? Olgusal dünyanın her an tepetaklak olabilmeye açık olduğunu ve –içinde eyleyen güçlerden biri olduğumuzda dahi- bu duruma etki edemeyeceğimizi kavradığımızda, elimizden gelebilecek tek şey, tümüyle bizden bağımsız bir zorunluluk alanının varlığını kabullenmek olacaktır. Vardığımız bu nokta, Rousseau ve Nietzsche’nin görüşlerindeki uyumun belki de en açık biçimde ortaya çıktığı bir alanı oluşturur. Nietzsche’nin düşünce gelişiminin hiçbir evresinde odaktaki yeri sarsılmayan yazgı sevgisi konusuna, birçok kez Rousseau da büyük bir önemle eğilmiş; içine düştüğü pek çok açmazdan çıkışı yazgıyı olumlamada gördüğünü belirtmiştir. Örneğin, son yazılarından birinde şu ifadeler vardır: “Yazgımın tüm ayrıntılarını, ne yönünü ne niyetini ne de ahlaki nedenlerini kestirebileceğim salt zorunluluğun bir sonucu olarak görmeliydim; bir yararı olmayacağına göre, akıl yürütmeden, karşı çıkmadan ona boyun eğmeliydim (...)”.⁸⁴ Rousseau, yalnızca yazgisına boyun eğdiğini belirtmekle yetinmez; aynı zamanda, “bu boyun eğişin sağladığı huzurda”, “mutsuzluklarının avuntusunu” bulduğunu da dile getirir.⁸⁵ Bu bağlamda Rousseau, Nietzsche tarafından betimlendiği şekliyle, “büyük kişi”lere özgü yazgı sevgisine ve böylelikle de zorunluluğa katlanmanın ötesinde zorunluluğu sevme gücüne sahip olması⁸⁶ bakımından, Nietzsche ile benzer bir düşünceye sahip gibi görünür. Rousseau’da bu düşüncenin, Nietzsche’de olduğu gibi, varoluşun bütüncüllüğüne yayıldığını görmeyiz belki ama doğrudan kendi yaşam deneyimi üzerinden böyle bir düşüncüyü içselleştirdiğini çıkarsayabiliriz. Genellikle karşıt uçlarda yer aldıkları söylene gelen, görüşlerinde özellikle birbirlerine olan karşıtlıkları vurgulanan bu iki düşünürün birbirleriyle büyük ölçüde koşut görüşlere sahip oldukları bu konu, insan doğasıyla ilgili kavrayışların farklılaştığı durumda

81 Friedrich Nietzsche, *Putların Batışı*, 92.

82 Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, 93.

83 Emilé’in eğitim sürecini anımsarsak, Rousseau’nun üzerinde en önemle durduğu konulardan biri, öğrencisini tümüyle yapay ve sallantılı bir zemine sahip mevki tutkusundan başışık kılmaktır. Bu konuda ise, bize doğanın kendisinden daha doğru rehberlik edecek hiçbir güç yoktur: “Yalnızca doğanın verdiği karakterler değişmez, doğa da ne krallar ve zenginler ne büyük senyörler yaratır” (Rousseau, *Emilé*, 256).

84 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, 97.

85 Jean Jacques Rousseau, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, 8.

86 Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*.

dahi, toplumsal düzeni iyileştirmeye, haksızlıkları gidermeye yönelik eylemler için bir dayanak oluşturabilir.

Şöyle ki, yazgımıza egemen olan zorunluluğu ve bu zorunluluğun doğayla da bütünleşik olduğunu kavradığımızda, her an dönüşüme uğramaya yazgılı olan ve günlük hırslarla şekillenen bireysel çıkarımızın ne denli anlamsız olduğu ortaya çıkar. Böyle bir “trajik” kavrayışa erişebildiğimizde ise, kendi yazgımızı insanlığinkiyle bağdaştırmamız; Rousseaucu terimlerle ifade etmeye çalışırsak, bireysel istencimizi genel istence bağlamamız kolaylaşır. Dolayısıyla, Rousseau’da insanlığa ilişkin iyi niyet daha açık biçimde görülüyor olsa da Nietzsche’nin düşüncelerinin de insanı yalnızca bulunduğu koşullara tutsak kılmaya, uğradığı haksızlıkları müstahak saymaya elverişli bir ortam yarattığını söyleyemeyiz. Çünkü insanın içinde bulunduğu korunaklı özgürlük koşullarının yanısıralı doğası her iki düşünür tarafından da açığa çıkarılmış; bunun sonucunda da insana, bağımlı olduğu zorunluluğu, seveceği biçime sokma ödevi yüklenmiştir. Bu noktadan hareketle, son olarak ileri sürebiliriz ki, insanların bencilliklerini ve duyarsızlıklarını haklı çıkaracak gerekçeleri üretirken kendilerine uygun bir öğretiyi dayanak olarak kullanmaları yeterli değildir; bu konuda asloğan yalnızca onların niyetleridir.

Sonuç

İnsanın doğası gereği merhametli bir varlık olduğunu ifade eden Rousseau, merhamet ve acıma gibi duyguların ancak ahlaksallaştırmayla, toplumsallığın zorlamasıyla ortaya çıktığını belirten Nietzsche ile ilk bakışta karşıt görünür. Bununla birlikte, her iki filozof, toplumsallığın bozucu etkilerine dikkat çekmek bakımından düşünce birliği içindedir. Rousseau, insanın başkalarına hükmetme arzusunu ve kendiyile ilgili yargıları başta olmak üzere her konuda başkalarına bağımlı olmasını toplumsal yapının bir sonucu olarak değerlendirirken, Nietzsche ise, hınç duygusunu ve bu duygudan doğan köle ahlakını sürüye özgü bir durum olarak yorumlar. Bununla birlikte, Rousseau, merhamet aracılığıyla insanların birbirleriyle gireceği duygudaşlığa önem verip onları eşitlemeye yönelirken; Nietzsche, insanların eşitlenmesine hiçbir şekilde onay vermediği gibi bu girişimi köle ahlakının dışavurumu olarak değerlendirir. Yine de böyle bir ayırımın açığa çıktığı durumda dahi, dikkatle bakılırsa görülecektir ki; Nietzsche’nin eleştirdiği, hınç duygusuna sahip olan, kendini ancak başkaları aracılığıyla anlamlandıran köle ruhlu kişiler ile Rousseau’nun eleştirdiği, kendilerini değerlendirirken tümüyle başkalarının yargısına bağımlı olan, statülerini yükseltmek için her türlü köleliğe katlanan kişiler arasında büyük bir benzerlik vardır. Dolayısıyla, her iki filozofun görüşlerinde aslında çok büyük bir ayırımdan söz etmek mümkün değildir.

Ele aldığımız düşünürlerin uyuştığı noktalar, bu konularla sınırlı değildir. Aynı zamanda, insan bilincinin gelişimini doğanın zorunlu koşullarına bağlama ve bilinç aracılığıyla kavradığımız evrenin ancak var olan dünyanın yüzeysel bir görüntüsünü yansıttığını ifade etme konularında da Rousseau ve Nietzsche’nin birbirleriyle uyumlu olduğu göze çarpmaktadır. Bu konuda onların farklılaştığı nokta, Rousseau’nun vicdanı yine doğaya özgü bir belirlenim olarak ele alması, Nietzsche’nin ise yalnızca içgüdüsel belirlenime önem vererek vicdanı içgüdülerle karşıtlık içinde konumlandırmasıdır. Ancak, Rousseau’nun ele aldığı şekliyle vicdan duygusu aslında Nietzsche’nin özellikle önem verdiği içgüdü ve sezgi ile kayda değer

bir ortak yöne sahiptir. Rousseau için vicdan, Nietzsche içinse içgüdü, insan için akıldan daha güvenilir olduğu savlanan mefhumlar olarak kullanılmıştır. Ayrıca, yine toplumun bilinçli zümresi olarak aydın kesimine getirdikleri eleştirilerde Rousseau ve Nietzsche'nin birbirlerine oldukça yakın düşünceleri dile getirdikleri gözlemlenmektedir. Her iki düşünür de bu zümrenin toplumun içinde bulunduğu koşullara kayıtsızlığını vurgular. Ancak Rousseau'nun eleştirisi, toplumun alt tabakasını yüceltmeye yönelirken; Nietzsche'nin eleştirisi ise, aydın zümresinin kendi konumdaşları tarafından onaylanma gereksinimini ve sürüden ayrılanlara yönelik hınç duygusunu açığa çıkarmaya yönelir. Rousseau ve Nietzsche arasındaki en büyük benzeşmelerden birini ise *yazgı sevgisiyle* ilgili düşüncelerinde buluruz. Her iki filozof, bireysel durumlarının ardındaki zorunluluğu, içinde buldukları koşulların zorunluluğu ile bağdaştırma yoluna gitmiş, bunun sonucunda var oluşlarını olumlama girişiminde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, Rousseau, yazgı sevgisini, daha ziyade kendi yaşam deneyimi üzerinden içselleştirmiş görünürken, Nietzsche, yazgı sevgisini varoluşun bütüncül yapısıyla birlik içinde kavramaktadır. Yine de her iki filozof, bu öğretinin getirdiği idrakin bir sonucu olarak, güç koşulların da bir zorunluluk taşıdığı ve güçlü kişilerin ancak böyle koşulların ardından çıkageleceği düşüncesini ortaya koyarken birbirleriyle uyum içindedir. Dolayısıyla, bu benzeşim noktaları, Nietzsche'nin düşüncelerine referansla insanı doğası gereği iyicil bir varlık olarak değerlendirme girişimlerini hafife alma konusunda bizleri daha özenli düşünmeye sevk etmelidir.

Buradan yola çıkarak, yaşamımızın pek çok evresinde, pek çok insanın kendi türdeşlerinin sıkıntılarına, maruz bırakıldıkları haksızlıklara tanıklık ettiğini, ancak bu durumda genellikle yalnızca kendi rahat konumlarını yitirmemenin derdine düştüğünü görürüz. Bu durumdaki insan, kendi güvenli bölgesindeki rahat konumunu haklı çıkarırken, çoğunlukla kendi türdeşlerinin çektiği acılardan etkilenmemek, gerekirse bunlara kayıtsız kalmak gereksinimi duyar. Bu uğurda, insan doğasını kötü, insanı da çıkarıcı bir varlık olarak kabul etmek yoluyla, hem türdeşlerimizin ıstırabını kolayca müstahak görmemiz, hem de herkesle paylaştığımız bencil eylemlerimize haklı bir zemin sağlamamız olanaklı görünür.

Çalışmamızda ortaya koyduğumuz üzere, Rousseau ve Nietzsche pek çok düşüncesinde benzer sıkıntıları dert edinmiş olup birçok yerde birbirleriyle yakınlık içindedir. Belki, Rousseau'nun insanlar arasında ortak bir duygudaşlık zemini yaratma çabası Nietzsche tarafından alaya alınabilir, ya da Nietzsche'nin ahlaksal erdemlere yönelik hor görüşü Rousseau tarafından affedilmez bulunabilir; ancak bu düşünürleri buldukları konuma iten aynı uğraştır.⁸⁷ Dolayısıyla, ilk bakışta farklı uçlara doğru savrulur gibi görünen bu filozofların düşünceleri, birçok konuda uyumlu durumdadır ve doğayla uyum gözetme çağrısı, yazgıyı olumlama ile sonuçlanır.

Bu noktadan hareketle, genellikle bencil çıkar dürtüsünü doğallaştırmak, böylelikle de haklılaştırmak için, bilinçsizce başvuru Nietzsche'den dahi, içinde bulunulan adaletsiz, haksız koşulları değiştirmek için, Rousseau ile uyumlu bir şekilde destek bulabiliriz. Çünkü, en ağır koşullar altındayken bile yazgımızı doğal zorunluluğun bir parçası kabul ederek olumlamak, bizim

87 Tanık oldukları ikiyüzlülüğü aşma uğraşının böyle iki uca savrulmuş olması da belki onların içinde yaşadıkları dönemle ilişkilendirilebilir. Rousseau, devrimi öncedelediği için, onun yücelttiği "ayak takımı" doğaya aykırılıktan, Nietzsche'nin dönemine oranla, daha başışık olarak gösterilmiştir.

gelip geçici günlük çıkarımızın tümüyle yanılmalı yapısını açığa vurur. Kaldı ki, Nietzsche'nin trajik olana ve Dionysos'a yönelik övgüsü de tüm varoluşun yazgısallığını vurgular ve günlük rahatlık ve maddi çıkar odaklı uysal yaşamın bu yazgısallık karşısındaki aczini ortaya koyar. Böyle bir yazgısallığın kabulü, insanın bireysel çıkarını önemsiz saymasına ve kendini rahatlığın tutsaklığından ayırmasına zemin hazırlar. Bu şekilde, genel istenci kendi yazgısallığımızın bir parçası kılmak ve bireysel istencimizi ona uydururken bir yandan ussallığa öte yandan doğaya boyun eğdiğimizi düşünmek birbiriyle bağdaşır duruma gelir. Aslına bakılırsa, düşünce tarihinde de insanların kendilerini bencil çıkarlarından yalıtabileceklerine yönelik taşınan umut, herkesin üzerinde birleşebileceği bir ortak zemini olanaklı kılan asli unsurdur.

Teşekkür: Çalışmalarında gereksindiğim destek ve ilhama kaynaklık eden Ebru ÇAĞLIYAN'a en içten teşekkürlerimle...

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Berkowitz, Peter, *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, Çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kaufmann, Walter, *Nietzsche Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Princeton University Press, New Jersey, 1974.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*, Çev. Oruç Aruoba. Cogito Dergisi - Yalan, Sayı: 16 içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Nietzsche, Friedrich, *Şen Bilim*, Çev. Levent Özşar, Asa Yayınları, Bursa, 2003.
- Nietzsche, Friedrich, *Putların Batışı*, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nietzsche, Friedrich, *İnsanca Pek İnsanca*, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.
- Nietzsche, Friedrich, *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlakın Soykütüğü*, Çev. Zeynep Alangoya, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo*, Çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nietzsche, Friedrich, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Pearson, Keith Ansell, *Nietzsche Contra Rousseau*, Cambridge University Press, New York, 1991.
- Pearson, Keith Ansell, *Kusursuz Nihilist*, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Rousseau, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Alpogut Erenuluğ, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.
- Rousseau, Jean Jacques, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2006.
- Rousseau, Jean Jacques, *Yalnız Gezerin Hayalleri*, Çev. Hasan Fehmi Nemli, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Rousseau, Jean Jacques, *Emilî*, Çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Rousseau, Jean Jacques, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Rousseau, Jean Jacques, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, Çev. Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.